

วิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม

Conservation Methods of Ikat Thai Silk in Ban Huai Khaen Village, Kut Rang, Maha Sarakham

ภัทรวดี อัครลา / Pattarawadee Akala

วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

E-mail: pattarawadee2222@gmail.com

การุณย์ บัวเผื่อน / Garoonb Buapheun

วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

E-mail: garoonb@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำผลการศึกษาไปกำหนดเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ 20 ราย ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านห้วยแคน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้วทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์และสังเคราะห์โดยวิธีการพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้าน ห้วยแคนมีความภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนเองในเรื่องผ้าไหมมัดหมี่ มีการเพิ่มรายละเอียดของลายผ้าไหมให้มีความละเอียดมากขึ้น ส่งเสริมให้มีการย้อมสีธรรมชาติสร้างเด็กรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดการทอผ้าจนเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีการจัดตั้งโครงการทอผ้าไหมสีธรรมชาติโดยปลูกฝังจิตสำนึกของคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักเห็นถึงคุณค่าของผ้าไหมด้วยการใช้ผ้าไหมมัดหมี่อย่างระมัดระวังเพื่อรักษาให้คงอยู่ได้นานที่สุด มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นพัฒนาการคิดดัดแปลงลายผ้าหรือออกแบบลายผ้าขึ้นมาเอง พัฒนาการทอให้มีความหลากหลายได้แก่การมัดหมี่ด้วยฝีมือและการทอผ้าไหมด้วยเครื่องจักรมีการผลักดันผ้าไหมให้เป็นสินค้าที่ได้รับความนิยม ปลูกฝังเยาวชนในชุมชนให้มีจิตใจรักในท้องถิ่นของตนเองโดยการจัดงานแสดงสินค้าผ้าทอในพื้นที่แล้วถ่ายทอดวิธีการทอผ้าไหมให้แก่ลูกหลานเพื่อสืบทอดต่อไป ผลผลิตของผ้าไหมที่ผลิตออกมาผ่านกระบวนการขั้นตอน ที่ครบถ้วน คุณภาพของลายผ้าไหมผ้าที่ทอออกมามีลายที่สวยงาม ชาวบ้านมีการเลี้ยงไหมและสาวไหมด้วยแรงงานของตัวเองจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งของผ้าไหมมัดหมี่บ้านห้วยแคน

คำสำคัญ: วิธีการอนุรักษ์, ผ้าไหมมัดหมี่, จังหวัดมหาสารคาม

Abstract

The research's objective is to study the conservation methods of the ikat Thai silk in Ban Huai Khaen Village, Kut Rang District, Maha Sarakham Province in order to elaborate the findings into the guideline for the further sustainable conservation methods for the ikat Thai silk. Employing the qualitative research method, the researcher conducted an in-depth interview with 20 key informants comprising the local scholars of Ban Huai Khaen Village. After gaining data from the in-depth interview, they were classified for further analyzing and synthesizing using the expressive method. It is found that the villagers of Ban Huai Khaen are

proud of their local wisdom in regards of the ikat Thai silk. More exquisite details are added on the pattern of the silk and the use of natural dye color is promoted. The young generation meanwhile are taught to inherit the art of weaving until they become the local scholars. The project on natural-dyed color silk is established by raising awareness among the new generation so that they will recognize the value of silk and in return use the ikat Thai silk carefully in order to preserve it as best as they could. Knowledge is passed on from generation to generation while development in modified design or pattern of the fabric takes place spontaneously. The weaving method meanwhile has been developed into varieties such as the skilled ikat technique and the weaving method using machine. In addition, silk is promoted to become a popular product, and the local youth are thus planted with love for their community. In doing so, an exhibition on the local woven fabric is organized while the silk-woven technique is illustrated to the young ones for further inheritance. Once the silk products have completed the required process, their qualities are exceptional. Also, one quality that distinguishes the local silk is the fact that the villagers breed and perform the silk-reeling themselves, adding a significant value to the ikat Thai silk of Ban Huai Khaen Village.

Keywords: Conservation Methods, Ikat Thai Silk, Maha Sarakham

บทนำ

ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีกำเนิด และมีการ สืบทอดมาเป็นเวลานานซึ่งการผลิตผ้าไหมนั้นเป็นอาชีพเก่าแก่ของชาวบ้านที่มีการสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น และยังจัดเป็นอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนที่มีการใช้แรงงานของชาวบ้านในการทำทุกขั้นตอน ตั้งแต่การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การมัดย้อม จนถึงขั้นตอนการทอ ซึ่งต้องใช้ความรู้ความชำนาญจากภูมิปัญญาของชาวบ้านและบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดมาโดยแต่ละครัวเรือนสามารถผลิตได้เอง แต่ก็มี ความแตกต่างกัน ซึ่งในความต่างต่างนั้นจะแตกต่างกันในแบบอย่างทางศิลปะ ความละเอียด ความประณีต ทักษะความรู้ความชำนาญของแต่ละคน จากการใช้ผ้าที่มีความสำคัญในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตแล้ว ยังสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชาวบ้านผ่านทางลักษณะของผ้า สี สันลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งทอด้วยฝีมือ เป็นสิ่งที่เปี่ยมรสสืบทอดกันมาโดยลวดลายนั้นล้วนสร้างขึ้นจากสิ่งใกล้ตัวที่พบเห็นในธรรมชาติ ในชีวิตประจำวันรวมเข้ากับจินตนาการ และการสร้างสรรค์เชิงศิลปะของผู้ทอ (องค์การบริการส่วนตำบลหนองแวง, 2557)

ภาคอีสาน เป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของโลก มีศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ แสดงอัจฉริยภาพ และภูมิปัญญาอันสูงส่งของผู้คนอีสานทุกหมู่เหล่าได้อย่างดีเยี่ยม และยังคงสืบทอดต่อเนื่องกันมาจวบจนปัจจุบัน นั่นก็คือ วัฒนธรรมการนุ่งห่มและสิ่งทอสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหลากหลายทั้งในด้านรายละเอียดของลวดลาย อันสร้างสรรค์ขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดของความเชื่อ ทศนคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชน และกระบวนการผลิตที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าพื้นแบบเรียบๆ การทอเสริมเส้นพุ่งหรือเส้นยืนพิเศษเข้าไป ตลอดจนการมัดย้อมเส้นใยเพื่อสร้างลวดลายก่อนการทอ (ธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ, 2547)

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม โดยมุ่งเน้นศึกษาถึงวิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำผลการศึกษาไปกำหนดแนวทางการพัฒนาวิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้ 1.การศึกษา ค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Study) โดยการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ วารสาร เอกสารวิชาการ รวมถึง การศึกษาจากวิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2.การศึกษาภาคสนาม (Field Study) ใช้แนวคำถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูล ที่สำคัญ (Key-informant) ซึ่งให้อิสระในการตอบคำถาม มุ่งเน้นถึงวิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน แล้วทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์และสังเคราะห์โดยวิธีการพรรณนา ภายในขอบเขตการศึกษาวិธีอนุรักษ์ ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอภูกระดึง จังหวัดมหาสารคาม

การทบทวนวรรณกรรม

สิ่งทอไทยเป็นตัวบ่งชี้บอกถึงวิถีชีวิต เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมของไทยอย่างมาก การได้มาของสิ่งทอไม่ใช่เรื่องง่าย กว่าที่จะได้มาซึ่งผ้าหรือไหมจะต้องผ่านกระบวนการที่ซับซ้อนต้องอาศัยคนภายในครอบครัว หรือคนในชุมชน คนใน สังคมเดียวกันเข้ามาช่วยกัน จึงจะทำได้สำเร็จ สิ่งเหล่านี้เองเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การลง แขนงช่วยกัน การลงแรง การทำกับข้าวมาเลี้ยงกัน การระบำรื่นเริง เหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นทั้งสิ้น รวมถึง การทอผ้า การย้อมสีผ้า การให้ลวดลายบนผืนผ้า การสืบทอดจากแม่สู่ลูก จากยายสู่หลาน ก็เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญ เรา มีชนบประเพณีมากมายที่เกิดขึ้นเนื่องในการเหล่านี้ (ปภัสนันท์ อุ่นเมือง, 2556)

ผ้าพื้นเมืองนั้นเป็นศิลปหัตถกรรมไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นต่างกันไป แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และ สังคม ทำให้ผ้าทอบางชนิดเปลี่ยนรูปแบบไป จึงนับเป็นงานศิลปหัตถกรรมประเภทหนึ่งที่ควรได้รับการอนุรักษ์ไว้ (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2532)

การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษาให้อยู่คงสภาพเดิม หรือสภาพที่ยังเอื้อประโยชน์ต่อการใช้สอยได้ (พระมหา วีระ ยุทธ ประสาทนอก, 2551)

องค์ประกอบของวิธีการอนุรักษ์ผ้าพื้นเมืองของไทย

1. ด้านการอนุรักษ์เพื่อรักษาให้คงอยู่ การอนุรักษ์ ต้องการให้รัฐเข้ามาช่วยเรื่องของทุนในกลุ่มของผ้าทอพื้นเมือง ปลุกฝังและส่งเสริมให้เด็กรุ่นใหม่เข้าใจ และรักในประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านให้มากขึ้น แต่งกายด้วยผ้าทอพื้นบ้านใน ชุมชน บรรจู่ไว้เป็นหลักสูตรการเรียน การสอนในโรงเรียน สอนลูกหลานให้หัดการทอผ้าพื้นเมือง ให้มีความรักและ ความภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนเอง (ปภัสนันท์ อุ่นเมือง, 2556) การปรับปรุง และฟื้นฟู รวบรวม ปรากฏชาวบ้าน การส่งเสริมกิจกรรม การทอผ้าพื้นบ้าน จัดกิจกรรมขึ้น การสร้างเสริมปรากฏท้องถิ่น ให้มี ค่าตอบแทนสำหรับการตอบแทนให้กับปรากฏชาวบ้านเพื่อถ่ายทอดวิธีการทอผ้าพื้นบ้านให้กับลูกหลาน ให้รางวัล กับปรากฏที่มีผลงานดีเด่น ให้มีการสร้างเด็ก รุ่นใหม่ ให้ปรากฏชาวบ้าน ให้มีความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าพื้นบ้าน มีการ พาปรากฏท้องถิ่นไปศึกษาดูงานของชุมชน อื่นบ้าง ปรากฏส่วนใหญ่จะถูกสร้างและเรียนรู้จากพ่อแม่จากครอบครัว ของตนเอง จัดตั้งกองทุนส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้าน การตระหนักเห็นถึงคุณค่าการทอผ้าพื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญา เป็น วัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย เป็นสิ่ง ที่มีค่ามาก เป็นภูมิปัญญา ปลุกจิตสำนึกของคนรุ่นใหม่ ให้ ตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมเก่าแก่ ภูมิปัญญาที่มานานตั้งแต่สมัยโบราณ การถนอมได้แก่ การถนอมใช้เพื่อให้ ทรัพยากรที่มีอยู่มีการใช้ได้นาน

2. การต่อยอดองค์ความรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ จัดสถานที่เพื่อเป็นศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกหลานต่อไป ในชุมชนจะถ่ายทอดโดยแม่ถ่ายทอดให้กับลูก การพัฒนาองค์ความรู้ เกิดจากประสบการณ์ และระยะเวลาที่ทุกคนใน ชุมชนได้ทำการทอผ้า เป็นการพัฒนาตามแบบประสบการณ์ที่ไปพบเจอ ตามความต้องการของลูกค้า คัดัดแปลงลาย หรือแบบบ้าง ตามความคิดของตนเอง ให้ปรากฏชาวบ้านไปศึกษาดูงานผ้าทอของที่อื่นเพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุง ผ้าทอให้ดีขึ้น ปรากฏที่ทอผ้าพื้นบ้านทุกคน มาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับผ้าทอ ถ่ายทอดให้กัน การต่อ

ยอดภูมิปัญญาองค์ความรู้ ต้องมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มผ้าทอพื้นบ้าน จัดการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการทอผ้าให้กับปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการต่อยอดภูมิปัญญา ผสมผสานภูมิปัญญาเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผ้าทอพื้นบ้านของชุมชนมีคุณค่ามากทางด้านจิตใจ และทางด้านเศรษฐกิจ นำมาใช้ในการเป็นเครื่องนุ่งห่มในครอบครัว สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การพัฒนาศักยภาพของชุมชน ในชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นคือเรื่องการทอผ้าพื้นบ้าน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในชุมชน ส่วนราชการเข้ามาให้ความช่วยเหลือและดูแล จะทำให้กลุ่มมีศักยภาพที่ดีไปปลูกฝังเยาวชนในชุมชนให้มีจิตใจรักในท้องถิ่นของตนเอง

3. การอนุรักษ์และสืบทอดหัตถศิลป์ผ้าพื้นเมืองอนุรักษ์ได้โดยพิจารณาต่าง ๆ ดังนี้ (พงษ์ศิริ นาคพงศ์, 2536) ด้านบุคลากร การอนุรักษ์ด้านผู้ถ่ายทอดวิทยาการได้เห็นคุณค่าในการถ่ายทอด ส่วนมากคนไทยเราจะรักลูกหลาน ใครที่มีความรู้จักคุ้นเคยมีความเป็นลูกเป็นหลานก็จะถ่ายทอดศิลปวิทยาการให้ ฉะนั้นเราจึงต้องยกย่องศิลปินไม่ไถ่ฝัฟ่งเหล่านี้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดก็ควรจะมีรายได้เพียงพอแก่การดำรงชีวิต ด้านรูปแบบและวัสดุของงานศิลปหัตถกรรม ทำอย่างไรจะอนุรักษ์ศิลปฝีมือดั้งเดิมให้คงอยู่ ในปัจจุบันมีการใช้ด้ายโทะ และใยไหมสังเคราะห์กันมาก ถ้าอนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมไว้ได้และในด้ายเส้นใย แม้สีธรรมชาติจะมีการมวิธีที่ผลิตลำบากและสวสดสีเคมีไม่ได้ สีเคมีราคาถูกหาได้ง่ายแต่สีสันของผ้าพื้นเมืองที่เกิดจากสีธรรมชาติจะให้ความงามไปอีกแบบหนึ่งจะมีเสน่ห์ตรงที่หาได้ยากนั่นเอง คุณภาพของผลิตผลหรือผลงานและตลาด การผลิตศิลปหัตถกรรมควรคำนึงถึงคุณภาพ ฉะนั้นคุณภาพของผลิตผลหรือผลงานต้องอยู่ในความนิยมของ การผลิตวัตถุดิบในประเทศไทยโดยเฉพาะฝ้ายและไหมให้มีคุณภาพดี และมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการภายในประเทศ ควรจะมีการส่งเสริมให้มีการลงทุนและมีการบริหารอย่างเป็นระบบ และ เน้นให้เห็นคุณค่าของฝีมือและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเป็นคุณสมบัติสำคัญยิ่งของผ้าพื้นเมืองพื้นบ้านของไทย ด้านการส่งเสริมให้เกิดความนิยมและรู้คุณค่าของผ้าที่ผลิตในประเทศ เพื่อเพิ่มปริมาณการบริโภคในประเทศให้สูงขึ้น

ผลการวิจัย

ภูมิหลังผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จากผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเป็นเพศหญิง จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 100.0 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 45.0 รองลงมาอายุระหว่าง 40-50 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0 รองลงมาอายุระหว่าง 61-70 ปี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 100.0 ระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษา จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 100.0 ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ย/เดือนอยู่ระหว่าง 5,001-10,000 จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 85.0 รองลงมามีรายได้เฉลี่ย/เดือนอยู่ในช่วงสูงกว่า 10,000 บาท ขึ้นไป จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 15.0 มีระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนมากกว่า 30 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 100.0

ด้านการอนุรักษ์ จากผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านห้วยแคนให้ลูกหลานสวมใส่ผ้าไหมไปงานพิธีต่าง ๆ สอนให้ลูกให้หลานญาติพี่น้องร่วมกันเลี้ยงไหมและทอผ้าไหม ถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้แก่ลูกหลานและชาวบ้านมีความภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นบ้าน ในท้องถิ่นของตนเอง พัฒนาลายผ้าไหมให้มีความทันสมัยลายของผ้าไหมมีมากกว่าแต่ก่อนและใช้สีย้อมในการทำลวดลายผ้าไหมมากขึ้นเพิ่มรายละเอียดของลายผ้าไหมให้มีความละเอียดมากขึ้น แต่ก่อนจะทอไว้เพื่อใช้เองปัจจุบันนี้ทอไว้เพื่อขายด้วยและมีการเพิ่มขนาดของผ้าให้มีขนาดของผ้าที่ใหญ่ขึ้น มีการจัดเจ้าหน้าที่ไปอบรมเพิ่มพูนความรู้ส่งเสริมให้มีการย้อมสีธรรมชาติ หน่วยงานรัฐสนับสนุนพันธุ์ไหมในราคาที่ถูกสนับสนุนเงินทุนให้ชาวบ้านสนับสนุนให้ข้าราชการสวมใส่ผ้าไหม และมีค่าตอบแทนเพื่อถ่ายทอดวิธีการให้กับลูกหลาน มีการสร้างเด็กรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ให้รางวัลกับปราชญ์ท้องถิ่นที่มีผลงานดีเด่น มีการพาปราชญ์ชาวบ้านไปศึกษาดูงานชุมชนอื่นให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ารับการอบรม มีการจัดตั้งโครงการทอผ้าไหมสีธรรมชาติ หน่วยงานรัฐสนับสนุนเงินทุนจัดตั้งมาจากเงินทุนช่วยเหลือเกษตรกรภัยแล้ง เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว เป็นภูมิปัญญา ที่มีมานานตั้งแต่สมัยโบราณเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณมีการปลูกฝังปลูกฝังจิตสำนึกของคน รุ่นใหม่ให้ตระหนักเห็นถึงคุณค่าผ้าไหม การทอผ้าไหมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญการทอผ้าไหมมีคุณค่า

ทางด้านจิตใจ มีการดูแลรักษาของใช้เพื่อให้ใช้ได้นานซ่อมแซมของใช้ที่ชำรุดเพื่อให้ใช้งานได้เหมือนเดิมเก็บรักษาของใช้ให้ดีไม่ให้โดนแดด โดนฝนมีการปรับปรุงของใช้ให้ทันสมัยและใช้อย่างระมัดระวังเพื่อรักษาให้คงอยู่ได้นานที่สุด

ด้านการต่อยอดองค์ความรู้ จากผลการวิจัยพบว่า การต่อยอดองค์ความรู้ได้มาจากการประสบการณ์ได้ความรู้จากแม่สู่ลูกโดยการบอกและสอนให้ทำ การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากการอบรมที่ได้รับความรู้และทำวิธีการทอผ้าไหมจากญาติพี่น้องบอกและ สอนวิธีการทอผ้าไหมให้คนในหมู่บ้านที่สนใจอยากเรียนรู้วิธีการทอผ้าไหม และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนได้ทำการทอผ้าสำรวจความต้องการของลูกค้า การคิดดัดแปลงลายหรือแบบขึ้นเอง ให้ปราชญ์ชาวบ้านไปศึกษาดูงานที่อื่น เพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุง มีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ให้รางวัลแก่ปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ จัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมขึ้น มีการจัดการฝึกอบรมให้ความรู้ พัฒนาการทอให้มีความหลากหลาย เรียนรู้จากวิธีการทำและจากประสบการณ์ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนการย้อมผ้าไหมด้วยสีธรรมชาติ การใช้เส้นไหมที่สาวด้วยแรงงานคนกับเครื่องจักรมาทอผ้าไหม การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีอยู่เดิมให้มีความทันสมัยและใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ทำด้วยไม้ที่ทำด้วยพลาสติกและเหล็ก มีการมัดหมี่ด้วยฝีมือและการทอผ้าไหมด้วยเครื่องจักร นำมาใช้ในการเป็นเครื่องนุ่งห่มในครอบครัว สร้างรายได้ให้กับครอบครัวใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ผลักดันผ้าไหมให้เป็นสินค้ามีความนิยม ช่วยเหลือคนให้มีความทำ ส่วนราชการเข้ามาให้ความช่วยเหลือและดูแลปลูกฝังเยาวชนในชุมชนให้มีจิตใจรักในท้องถิ่นของตนเอง ผู้นำกลุ่มแสดงศักยภาพโดยการจัดหางบประมาณหรือทุนมาช่วยในการบริหารงาน นำความรู้ความสามารถของแต่ละคนมาแลกเปลี่ยนเพื่อพัฒนา เข้าร่วมอบรมตามโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาความรู้ นำสินค้าไปวางขายตามงานเทศกาลต่างๆ จัดงานแสดงสินค้าผ้าทอในพื้นที่จัดกิจกรรมที่กระตุ้นจัดการประกวดผ้าทอโดยให้รางวัลเป็นผลตอบแทน ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ แนะนำให้แกญาติพี่น้องสนับสนุนการใช้ผ้าไหม

ด้านการสืบทอดหัตถศิลป์ จากผลการวิจัยพบว่า ถ่ายทอดศิลปะวิทยาการให้แก่คนที่สนใจเชิญชวนให้คนรุ่นหลังหันมาทอผ้าไหม การอนุรักษ์ ด้านวิทยาการให้เห็นคุณค่าของการถ่ายทอดมีการถ่ายทอดวิธีการให้แก่ลูกหลานเพื่อสืบทอดต่อไปผู้รับการถ่ายทอดได้รับศิลปะด้านนี้เพื่อการสันทนาการ การใช้สืบทอดจะมีกรรมวิธีที่ผลิตลำบากส่วนสืเคมีราคาถูกหาได้ง่าย และ ต้องมีการสำรวจความนิยมของตลาดปัจจุบันตลาดมีความนิยมผ้าไหมลายไหนสีอะไรคุณภาพของผ้าไหมที่ทำออกมา มีความหนาหรือบาง ผลผลิตของผ้าไหมที่ผลิตออกมาผ่านกระบวนการขั้นตอนที่ครบถ้วน คุณภาพของสีที่ใช้สีที่ใช้เป็นสีธรรมชาติหรือสีเคมีรวมถึงคุณภาพของลายผ้าไหมผ้าที่ทอออกมามีลายที่สวยงามและคุณภาพของขนาดของเนื้อผ้า มีความหนาบางมากแค่ไหน กระบวนการขั้นตอนในการทำครบทุกขั้นตอนหรือไม่วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าไหม ใช้สีเคมีหรือสีธรรมชาติในการย้อมเส้นไหม ชาวบ้านมีการปลูกต้นหม่อนในพื้นที่ของตัวเองมีการเลี้ยงไหมและสาวไหมด้วยแรงงานของตัวเอง การใช้สืบทอดจะใช้วัสดุจากธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ส่วนการใช้สีเคมีจะหาง่ายและ ราคาถูกและได้สีที่สด แต่ก่อนใช้วัสดุจากต้นกล้วยในการมัดหมี่ปัจจุบันนี้ใช้เชือกฟางในการมัดหมี่ส่งเสริมให้ชาวบ้าน มีการลงทุนในกลุ่มทอผ้าไหม สมาชิกในกลุ่มมีการบริหารงานอย่างเป็นระบบ เน้นให้สมาชิกเห็นคุณค่าของฝีมือในการทอผ้าไหม ส่งเสริมให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการทอผ้าไหมให้สมาชิกเห็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเป็นคุณสมบัติสำคัญยิ่งของผ้าไหมมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์จัดนิทรรศการเผยแพร่ให้ความรู้ในแนวที่ก่อให้เกิดความชื่นชมและเชิญชวนให้ชาวบ้านใส่ผ้าไหมสวมใส่ให้เป็นเป็นแบบอย่างและสร้างความหลากหลายของสินค้า

การอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยวิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อทราบถึงวิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคนอำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม โดยมุ่งเน้นศึกษาในด้านการอนุรักษ์ ด้านการต่อยอดองค์ความรู้ และด้านการสืบทอดหัตถศิลป์ ซึ่งผลการศึกษาสามารถอธิบายได้ดังนี้

ด้านการอนุรักษ์เพื่อรักษาให้คงอยู่ ซึ่งผลวิจัยพบว่า ชาวบ้านห้วยแคน มีความภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนเองในเรื่องผ้าไหมมัดหมี่ มีการเพิ่มรายละเอียดของลายผ้าไหมให้มีความละเอียดมากขึ้น ส่งเสริมให้มีการย้อมสีธรรมชาติ มีการสร้างเต็กรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดการทอผ้าจนเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีการจัดตั้งโครงการทอผ้าไหม สีธรรมชาติโดยปลูกฝังจิตสำนึกของคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักเห็นถึงคุณค่าของผ้าไหมด้วยการใช้ผ้าไหมมัดหมี่ อย่างระมัดระวังเพื่อรักษาให้คงอยู่ได้นานที่สุด หัตถกรรมท้องถิ่น พื้นบ้านพื้นเมืองนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งผลิตพื้นฐานของชีวิตมาแต่อดีต และเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตตามสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละกลุ่มชน สิ่งเหล่านั้นจะผลิตขึ้นเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยและสนองความเชื่อของบุคคลในกลุ่มชนเป็นสำคัญ และเนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นมีความสำคัญในท้องถิ่นคือ วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมที่คนธรรมดาสามัญกลุ่มหนึ่งคิดขึ้นและปฏิบัติสืบทอดกันมาทั้งนี้ ก็เพื่อความเป็นระเบียบในสังคม อีกทั้งสามารถแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมความเจริญรุ่งเรืองหรือความก้าวหน้าของสังคมในอดีตซึ่งเป็นฐานเชื่อมโยงมาจนถึงปัจจุบัน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2532) การอนุรักษ์เปรียบเสมือนการรักษาซึ่งความรู้ และความสามารถเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่ อีกรุ่นหนึ่ง โดยการปลูกฝังจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญ ส่งเสริมสนับสนุนอนุรักษ์ ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีวิธีการถ่ายทอดงานหัตถกรรมบางประเภท จากระบบวิธีการสอนแบบดั้งเดิมที่เป็นการสอนจากช่างฝีมือรุ่นแม่สู่รุ่นลูกและหลานตามลำดับ ปัจจุบันมีวิธีการฝึกฝนและจดจำด้วยตนเองโดยใช้คอมพิวเตอร์ (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2537) ซึ่งสะดวกในการฝึกทอ ไม่ต้องจดจำ และสอนได้คราวละหลาย ๆ คน ฝึกปฏิบัติลงมือทำ และแนะนำควบคู่กันจนกระทั่งเกิดความชำนาญ (ประพิมพ์พรรณ วรฉัตร, 2552)

ด้านการต่อยอดองค์ความรู้ ซึ่งผลวิจัยพบว่า มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นพัฒนาการคิดดัดแปลงลายผ้าหรือออกแบบลายผ้าขึ้นมาเอง พัฒนาวิธีการทอให้มีความหลากหลายได้แก่การมัดหมี่ด้วยฝีมือและการทอผ้าไหมด้วยเครื่องจักรมีการผลิตผ้าไหมให้เป็นสินค้าที่ได้รับความนิยม ปลูกฝังเยาวชนในชุมชนให้มีจิตรักในท้องถิ่นของตนเองโดยการจัดงานแสดงสินค้าผ้าทอในพื้นที่ การทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นกิจกรรมหนึ่งที่โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ มีส่วนเข้ามาช่วยส่งเสริมหัตถกรรมการทอผ้าไหมของภาคอีสานให้เป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ดีจนกลายเป็นอาชีพเสริมถาวรและบางแห่งกลายเป็นอาชีพสำคัญ ลวดลายต่าง ๆ ของผ้าไหมมัดหมี่ก็มีเช่น ลายดอกไม้น้ำ ลายไก่ ลายฟองน้ำ ลายสิงห์คู่ ลายไก่อู ลายหมากจับ ลายข้าวหลามตัด ลายเครือเถา ลายโคมเจ็ด ลายต้นสนเชิงลายเอี้ย ลายดอกแก้วเชิงลายเอี้ย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงให้รวบรวมผ้าไหมมัดหมี่ที่มีลายงดงามไว้ ทั้งทรงให้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ของมูลนิธิศูนย์ศิลปาชีพฯ ในพระที่นั่งอภินิหารคุณูปการ ณ พระราชวังดุสิต (นิติ กสិโกศล, 2541)

ด้านการสืบทอดหัตถศิลป์ ซึ่งผลวิจัยพบว่า ถ่ายทอดวิธีการทอผ้าไหมให้แก่ลูกหลานเพื่อสืบทอดต่อไป ผลผลิตของ ผ้าไหมที่ผลิตออกมาผ่านกระบวนการขั้นตอนที่ครบถ้วน คุณภาพของลายผ้าไหมผ้าที่ทอออกมามีลายที่สวยงาม ชาวบ้านมีการเลี้ยงไหมและสาวไหมด้วยแรงงานของตัวเองจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งของผ้าไหมมัดหมี่บ้านห้วยแคน จากบันทึกและจดหมายเหตุต่าง ๆ แสดงว่ามนุษย์สามารถผลิตผ้าชนิดต่าง ๆ มานานแล้ว ศิลปะการทอผ้าและการผลิตผ้าพัฒนามาเรื่อยจนถึงยุคที่คนไทยรวมตัวกันเป็นอาณาจักรต่าง ๆ ตั้งแต่อาณาจักรล้านนา จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ จากข้อมูลเชื่อกันว่า ในอาณาจักรล้านนาไทยมีการทอผ้าขึ้นใช้ ทั้งเพื่อใช้สอยกันในครอบครัว (สุเมธนา พรหมบุญ, 2544) การทอผ้าพื้นเมืองในอดีตมีประวัติอันยาวนานคู่กับประวัติของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อพยพจากประเทศเพื่อนบ้าน ผู้หญิงของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จะทอผ้าพื้นเมืองเพื่อใช้สอยในกลุ่มของตนเองลักษณะของผ้าทอเหล่านี้จะทอผ้าพื้นเมืองเพื่อใช้สอยในกลุ่มของตนเอง เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวส่วยและขะแม (เขมร) มักจะมีสีขมิ้นโทนสีน้ำตาลแก่ สีเม็ดมะขาม เป็นต้น กลุ่มชนดังกล่าวนี้มักจะถูกเรียกชื่อตามถิ่นที่มา หรือชาติพันธุ์ของตน (รัชฎา สุขแสงสุวรรณ, 2547)

ข้อเสนอแนะ

1. ควรแก้การอนุรักษ์วิธีการเลี้ยงไหมและวิธีการทอผ้าไหมไว้เพื่อให้ลูกหลานได้สืบทอดเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าของชุมชน
2. ควรให้หน่วยงานภาครัฐผลักดันสินค้าให้สินค้ามีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับ
3. ควรจัดหาสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP ของดีประจำอำเภอเพื่อส่งเสริมอาชีพรายได้มีที่วางจำหน่ายสินค้า
4. ควรจัดทำสถานที่ถ่ายทอดความรู้การทอผ้าไหมให้แก่เยาวชนและประชาชนผู้มีความสนใจ และให้มีการอนุรักษ์ลายการทอผ้าไหมแบบดั้งเดิม
5. ควรจัดทำบรรจุภัณฑ์เพื่อให้มีความแตกต่างและเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้า
6. หน่วยงานภาครัฐควรมีส่วนร่วมในการตรวจสอบคุณภาพของผ้าไหมและวัสดุบรรจุภัณฑ์เพื่อให้สินค้าได้มาตรฐาน
7. ควรมีสถานที่โดยเฉพาะในการทอผ้าไหมของกลุ่มทอผ้าไหมของชาวบ้านเพื่อจะได้เป็นสถานที่ที่ใช้ในการทอผ้าโดยเฉพาะของกลุ่ม

เอกสารอ้างอิง

- ธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ. 2547. มัดหมี่มัดใจ สายใยวัฒนธรรม เขมร ลาว ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ เจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน.
- นิติ กิโรศล. 2541. การพัฒนาอุตสาหกรรมไหมไทยในภาคอีสาน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2544-2545). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปภัสร์นันท์ อุ่นเมือง. 2556. วิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนบ้านนาข่า ต.นาข่า อ.เมือง จ.อุดรธานี. การศึกษาอิสระ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารงานตำรวจและชุมชน, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประพิมพ์พรรณ วรฉัตร. 2552. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมสาเกต: กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมบ้านหวายหลิม ตำบลมะบ้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์การศึกษาด้านศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระมหาวิริยฤทธิ์ ประสาทนอก. 2551. การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตบาตรของชุมชนบ้านบาตร เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รัชฎา สุขแสงสุวรรณ. 2547. ผ้าไทคัง ไทเวียง. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2530. ผ้าไทย: พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- สมณฑา พรหมบุญ. 2544. ศิลปวัฒนธรรม ศิลปกรรม และศิลปอาชีพ. กรุงเทพฯ: บริษัท พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด.
- องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง อำเภอกุตุรัง จังหวัดมหาสารคาม. 2557. แผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ.2558-2560). มหาสารคาม: องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง.